

Spis treści

---

1. Wprowadzenie.....	7
1.1. Cel badań	8
1.2. Charakterystyka materiału źródłowego	8
1.3. Przyjęta metodologia.....	10
2. Prywatność i jej współczesne przemiany w świetle dotychczasowych badań.....	12
3. Od gatunku do prototypu tekstu. Teoria gatunku we współczesnej genologii	23
3.1. Bachtinowska teoria gatunku i jej aspekty dyskusyjne	24
3.2. Kategoria <i>kontekstu życiowego</i> Gerharda Lohfinka.....	30
3.3. Inspiracje filozoficzne w genologii	31
3.3.1. Idea gier językowych i podobieństwa rodzinnego Ludwiga Wittgensteina.....	31
3.3.2. Teoria aktów mowy i jej dziedzictwo w genologii.....	32
3.4. Założenia genologii lingwistycznej – idea integracji badań genologicznych	36
3.5. Genologia prototypowa	45
4. Zwierzenie – gatunek mowy	52
4.1. <i>Zwierzenie</i> jako przedmiot semantycznych analiz czasowników mówienia.....	52
4.2. <i>Zwierzenie</i> w świetle danych słownikowych	54
4.2.1. Znaczenie.....	54
4.2.2. Etymologia.....	58
4.2.3. Synonimy.....	59
4.2.4. Obraz kolokacyjny	63
4.3. <i>Zwierzenie</i> – analiza materiału językowego pozyskanego z NKJP	70
4.3.1. Szczerłość, odwaga i wybór adresata	70
4.3.2. Treść zwierzeń	71
4.3.3. Zaufanie do adresata.....	75
4.3.4. Związki emocjonalne a zwierzenia	76

4.3.5. Adresaci zwierzeń	79
4.3.6. Przeszkody w zwierzaniu się	82
4.3.7. Niezachowanie tajemnicy zwierzenia.....	84
4.3.8. Skłonność kobiet do zwierzania się	85
4.3.9. Symetryczność ról w zwierzaniu się	86
4.3.10. Okoliczności zwierzania się	87
4.3.11. Wątpliwe konteksty użycia <i>zwierzać się</i> i <i>zwierzenie</i> – kluczem do istoty gatunku.....	89
4.4. <i>Zwierzenie</i> w grafikach wyszukiwarki internetowej Google.....	92
4.5. Cechy gatunkowe.....	95
4.5.1. Komponent treściowy	95
4.5.2. Komponent pragmatyczny	96
4.5.3. Komponent strukturalny	98
4.5.4. Komponent stylistyczny.....	98
4.6. <i>Zwierzenie</i> wśród gatunków podobnych.....	99
5. <i>Zwierzenie w sieci</i>.....	105
5.1. Gatunek wtórny vs. wzorzec alternatywny gatunku – dwa sposoby ujęcia przemian gatunkowych.....	105
5.2. Fenomen forum internetowego – nowy kontekst sytuacyjny zwierzeń	106
5.3. Cechy gatunkowe.....	109
5.3.1. Komponent treściowy	109
5.3.1.1. Zdrowie fizyczne.....	110
5.3.1.2. Zdrowie psychiczne	122
5.3.1.3. Uroda, jej pielęgnacja oraz wygląd ciała	127
5.3.1.4. Uczucia, związki między ludźmi	133
5.3.1.5. Światopogląd	141
5.3.1.6. Budowa i urządzenie własnego domu.....	143
5.3.2. Komponent pragmatyczny	145
5.3.3. Komponent strukturalny	146
5.3.4. Komponent stylistyczny.....	147
6. Wnioski. Perspektywy badawcze	149
Wykaz skrótów	154
Literatura	155
Wykaz tabel i rysunków.....	164
Summary	165

1.

Wprowadzenie

W każdej kulturze granice prywatności jej członków są określone zwyczajowo. Rodzimy uczestnik danej kultury (w tym kultury mówienia) zna je z doświadczenia, z obserwacji otaczającego go konwersującego świata. Kompetencja kulturowa i komunikacyjna podpowiada mu, na jakie tematy może się przy kim wypowiadać, a jakie tematy objęte są obyczajowym tabu (może o nich porozmawiać jedynie z wybranymi, najbliższymi mu osobami).

Wielu badaczy kultury i komunikacji zauważa, że prywatność stała się jedną z ważniejszych kategorii współczesności, a tematy prywatne, osobiste, intymne jednostki zaczęły być własnością publiczną. W badaniach dotyczących prywatności i intymności pisze się o takich zachowaniach, jak „obnażanie się” na forach, blogach, portalach internetowych, prowadzenie w miejscach publicznych (na ulicy, w środawkach komunikacji miejskiej, sklepach, restauracjach) i w obecności mimowolnych świadków rozmów bezpośrednich oraz telefonicznych o zarobkach, randkach, upodobaniach seksualnych itp. Zjawiska te łączone są nierzadko z obserwowanym kresem konfesyjności, czego konsekwencją jest zanikanie poczucia wstydu jako normy wyznaczającej ramy dyskursu ciała i ducha (Wężowicz-Ziółkowska 2013: 50). W kontekście zasygnalizowanych tu zjawisk kulturowych przemianom ulegają także gatunki mowy funkcjonujące w sferze prywatności, do których należy będące przedmiotem tej pracy *zwierzenie*.

1.1. Cel badań

Celem pracy jest – na ile to możliwe – opis cech strukturalnych (kompozycyjnych), treściowych, stylistycznych oraz pragmatycznych właściwych *zwierzeniu* ujmowanemu jako gatunek mowy. W związku z obserwowanymi dziś kulturowo-komunikacyjnymi przemianami, polegającymi na wyzbywaniu się prywatności, a przynajmniej na poszerzaniu (nawet w stosunku do XX wieku) zakresu dzielenia się nią, *zwierzenie* (odnoszące się właśnie do sfery prywatnej) podlega zauważalnym transformacjom. Przeprowadzona w pracy analiza ma więc również prowadzić do odpowiedzi na pytanie, czy *zwierzenie w sieci* to tylko alternacyjna odmiana gatunkowa, którą jednak można traktować jako – możliwy ze względu na nowe medium – wariant wzorca kanonicznego, rodzaj modyfikacji *zwierzenia tradycyjnego*, znanego polszczyźnie i polskiej kulturze od dawna, czy może jednak stanowi gatunek osobny – wtórny, jak na przykład *e-mail* w stosunku do *listu tradycyjnego*.

1.2. Charakterystyka materiału źródłowego

Jako materiał badawczy posłużyło mi sześć kategorii źródeł:

1. ogólne słowniki języka polskiego: współczesne – *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego (SJPDor.), *Słownik języka polskiego* pod redakcją Mieczysława Szymczaka (SJPSzym.), *Słownik współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja (SWJP), *Inny słownik języka polskiego PWN* pod redakcją Mirosława Bańki (ISJP), *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza (USJP), *Wielki słownik języka polskiego* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego (WSJP) oraz słowniki dawne – *Słownik języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego (SJPLin.), tzw. Słownik wileński (SWil.), tzw. Słownik warszawski (SWar.),

2. słowniki specjalistyczne: etymologiczne i synonimów – *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego* Krystyny Długosz-Kurczabowej (Długosz-Kurczabowa 2008), *Słownik etymologiczny*

języka polskiego Wiesława Borysia (Boryś 2005), *Słownik etymologiczny języka polskiego* Aleksandra Brücknera (Brückner 1985), *Polski słownik etymologiczny* Witolda Mańczaka (Mańczak 2017), *Słownik etymologiczny języka polskiego* Izabeli Malmor (Malmor 2009), *Słownik gniazd słotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* pod redakcją Mirosława Skarżyńskiego, Małgorzaty Berend, Magdaleny Bondkowskiej, Iwony Burkackiej, Hanny Jadackiej, Moniki Olejniczak, Teresy Vogelgesang (SGSWJP), *Szkolny słownik synonimów* Witolda Cienkowskiego (Cienkowski 2000), *Słownik synonimów polskich* pod redakcją Zofii Kurzowej, Zofii Kubiszyn-Mędrali, Mirosława Skarżyńskiego i Justyny Winiarskiej (Kurzowa i in. 1998), *Słownik synonimów* Andrzeja Dąbrówki, Ewy Geller, Ryszarda Turczyzna (Dąbrówka, Geller, Turczyn 1993), *Gdy Ci słowa zabraknie. Słownik synonimów* Wojciecha Broniarka (Broniarek 2005), *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN* pod redakcją Mirosława Bańki (WSWB), *Słownik wyrazów bliskoznacznych* pod redakcją Stanisława Skorupki (SWB), *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych* Arkadiusza Latuska, Przemysława Pilarskiego (Latusek, Pilarski 2008), *Słownik wyrazów bliskoznacznych* pod redakcją Danuty Ludwiczak, Alicji Piskadłowej i Ewy Tarki-Huczek (Ludwiczak, Piskadłowa, Tarka-Huczek 1998), *Słownik synonimów* opracowany przez Lidię Wiśniakowską (Wiśniakowska 2007), *Słownik synonimów* opracowany przez Aleksandrę Kubiak-Sokół (Kubiak-Sokół 2007), *Słownik wyrazów bliskoznacznych* Renaty Klatkowskiej (Klatkowska 2016), *Słownik wyrazów bliskoznacznych* Anny Kubisy-Ślipko (Kubisa-Ślipko 2000), *Język polski. Popularny słownik synonimów i antonimów* Grzegorza Dąbkowskiego i Małgorzaty Marcjanik (Dąbkowski, Marcjanik 2007), *Mały słownik synonimów* Piotra Żmigrodzkiego (Żmigrodzki 2006), *Słownik wyrazów bliskoznacznych* Dariusza Latonia, Arkadiusza Latuska, Renaty Tokarczyk (Latoń, Latusek, Tokarczyk 2005) i *Dystynktywny słownik synonimów* Alicji Nagórko, Marka Łazińskiego i Hanny Burkhardt (Nagórko, Łaziński, Burkhardt 2004),

3. analizy semantyczne czasownika *zwierzać się* i rzeczownika *zwierzenie* w pracach językoznawczych poświęconych czasownikom mówienia – w *Semantyce i składni czasowników oznaczających akty mowy*

w języku polskim i czeskim Zbigniewa Grenia (Greń 1994), *Verba dicendi w historii języka polskiego. Zmiany znaczeń* Krystyny Kleszczowej (Kleszczowa 1989), *English Speech Act Verbs. A semantic dictionary* Anny Wierzbickiej (Wierzbicka 1987) i w artykule Magdaleny Zawisławskiej *Czasowniki ujawniania tajemnicy we współczesnej polszczyźnie* (Zawisławska 1997),

4. baza tekstowa dostępna w Narodowym Korpusie Języka Polskiego (NKJP¹),

5. obrazy pozyskane po wpisaniu zapytań *zwierzenie* i *zwierzać się* do wyszukiwarki Google,

6. wypowiedzi internautów opublikowane w okresie od 2009 do 2016 roku (około 2000 postów) wyekscerpowane z 12 forów internetowych zawierających dyskusje na prywatne tematy: menshealth.pl, forum.o2.pl, polki.pl, forum.gazeta.pl, netkobiety.pl, forum.interia.pl, wizaz.pl, pomesku.org.pl, www.pytamy.pl, www.zaadoptowani.pl, www.f.kafeteria.pl, forum.muratorodom.pl; *zwierzenia w sieci* wydobyte zostały z całych sekwencji dialogowych użytkowników internetu, którzy wypowiadają się w obrębie poszczególnych wątków tematycznych².

1.3. Przyjęta metodologia

Za punkt wyjścia analiz przyjmuję założenie, że *zwierzenie* jest gatunkiem mowy, którego specyfikę można objaśnić, wykorzystując w pierwszej kolejności procedury semantyczne – przez zbadanie znaczenia polskich wyrazów nazywających interesujący mnie gatunek mowy (*zwierzać się* / *zwierzyć się* i *zwierzenie*). Za pomocne traktuję nie tylko dostępne w słownikach i (szczątkowo) w pracach językoznawczych poświęconym czasownikom mówienia definicje znaczeniowe i zamieszczone tam cytaty z użyciami wyrazów nazywających badany gatunek mowy, lecz także typową łączliwość ustaloną przeze mnie dzięki modułowi ekstrakcji kolokacji w NKJP.

¹ Dostępny na stronie www.nkjp.uni.lodz.pl

² Przykłady będą w pracy przytaczane jako sekwencje dialogowe, w których graficznie zostaną wyróżnione omawiane kwestie.

Do rekonstrukcji polskiej konceptualizacji językowego aktu *zwierzenia* wykorzystuję analizę zawartości słowników synonimów. Porównanie rejestrowanych w nich synonimów rzeczownika *zwierzenie* i czasownika *zwierzać się / zwierzyć się* pozwoli mi wstępnie wyodrębnić gatunki mowy podobne, jak *spowiedź* czy *wyznanie*, tworzące wraz ze *zwierzeniem* rodzinę aktów mowy, których wspólną cechą jest ujawnianie przed kimś prywatnych, okrytych uprzednio tajemnicą kwestii. Za przydatną w wyznaczaniu różnic między *zwierzeniem* a gatunkami podobnymi uznaję prototypową koncepcję gatunków, w myśl której przynależność tekstów do gatunku jest stopniowalna; gatunki są kategoriami o nieostrych, rozciągliwych, otwartych granicach, w obrębie gatunku zaś można mówić o centrum i peryferiach (por. Adam 1992, Duszak 1998, Rejter 1999).

Jako pełnoprawną metodę badań językowych, pozwalającą określić pragmatyczne warunki właściwe prototypowej realizacji gatunku, jakim jest *zwierzenie*, traktuję wyszukiwanie obrazów za pomocą wyszukiwarki Google (skonfigurowanej tak, by szukała wyłącznie stron internetowych w języku polskim). Uzyskane dzięki temu obrazy można – jak dowodzi Mirosław Bańko (Bańko 2013) – traktować jako komplementarne w stosunku do wyników badań słownikowych i korpusowych, ponieważ wyszukiwarka odsyła do stron popularnych, daje więc wgląd w funkcjonowanie pojęć w myśleniu potocznym.

W pracy przyjmuję definicję gatunku stworzoną przez Marię Wojtak, która uważa, że jest on *tworem abstrakcyjnym, zbiorem konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom* (Wojtak 2004: 30).

W ustalaniu prototypowych i peryferyjnych cech gatunkowych *zwierzenia* odwołuję się do praktyki opisu genologicznego, zaproponowanej na gruncie polskiej genologii lingwistycznej przez wspomnianą badaczkę. W tej koncepcji wzorzec organizacji komunikatu jest współtworzony przez cztery aspekty:

- strukturalny,
- pragmatyczny,
- poznawczy,
- stylistyczny.